

UOT 37:001; 12/18

M.İ.İlyasov

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
museyibilyas@gmail.com*

MÜƏLLİM HAZIRLIĞI PROSESİNDƏ TƏLƏBƏLƏRDƏ PEŞƏKARLIQ VƏ SƏRİŞTƏLİLİYİN TƏRBİYƏ EDİLMƏSİ YOLLARI

Açar sözlər: peşəkarlıq, səriştəlilik, peşə motivləri, təhsil texnologiyaları, pedaqoji təcrübə

Müəllim hazırlığı prosesində tələbələrdə peşəkarlıq və səriştəliliyin ilkin elementlərinin formalaşdırılması mühüm yer tutur. İlk növbədə, onlarda peşəkarlıq və səriştəlilik motivlərinin yaradılması lazım gəlir. Bu, onları pedaqoji peşənin sirlərinə yiyələnməyə daha da stimullaşdırır. İkinci mərhələdə müasir təlim texnologiyalarından istifadə edilməsinə peşəkarlıq və səriştəlilik istiqamətində geniş yer verilməsi dayanır. Ayrı-ayrı təlim texnologiyalarının imkanlarından maksimum səviyyədə istifadə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsi bu cəhətdən mühüm əhəmiyyət daşıyır. Növbəti mərhələdə pedaqoji təcrübənin düzgün təşkili və aparılması durur. Bu, təlim prosesinin elə bir komponentidir ki, onda peşəkarlıq və səriştəliliyin potensial imkanları daha çoxdur. Təqdim edilən məqalədə bunlar aydın şərh edilir.

М.И.Ильсов

ПУТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ НАВЫКАМ И КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Ключевые слова: профессионализм, компетентность, профессиональные мотивы, образовательные технологии, педагогический опыт

В процессе подготовки учителей важное место занимает формирование элементарных элементов профессионализма и компетентности студентов. Прежде всего, необходимо создать в них мотивацию и профессионализм. Это также побуждает их осваивать секреты педагогической профессии. На втором этапе использование современных технологий обучения основано на наличии профессионализма и компетентности.

Особое значение имеет максимальное использование отдельных возможностей технологий обучения. На следующем этапе стоит обеспечение и организация педагогической практики. Это один из компонентов учебного процесса, имеющий больше возможностей для профессионализма и компетентности. В представленной статье они ясно интерпретируются.

M.I.Ilyasov

WAYS OF TEACHING STUDENTS SKILLS AND COMPETENCES IN THE PROCESS OF TEACHER TRAINING

Keywords: *professionalism, petence, professional motives, educational technology, pedagogical experience*

In the process of teacher training, the formation of elementary elements of students' professionalism and competence occupies an important place. First of all, it is necessary to create motivation and professionalism in them. It also encourages them to master the secrets of the teaching profession. At the second stage, the use of modern learning technologies is based on the availability of professionalism and competence.

Of particular importance is the maximum use of individual learning technologies. The next step is the provision and organization of teaching practice. This is one of the components of the educational process, which has more opportunities for professionalism and competence. In the presented article they are clearly interpreted.

Peşəkarlıq və səriştəlilk müəllimin peşə fəaliyyətinin əsas atributlarından biridir. Onun formalaşmasının əsası müəllim hazırlığı prosesində qoyulur. Buna görə də müəllimin pedaqoji peşəkarlığının və səriştəliliyinin formalaşmasına pedaqoji təhsil illərindən, yəni peşə biliklərinin aşılması prosesindən başlanılmalıdır.

Peşə bilikləri peşə fəaliyyətinin nəzəri və praktik əsaslarının mənimsənilməsindən ibarət olduğundan pedaqoji fəaliyyətin səviyyəsinə də ciddi təsir göstərir. Peşə biliklərinin formalaşdırılması prosesinin müasir tələblər səviyyəsində təşkil edilməsi, məzmunlu və peşəkarlıqla aparılması tələbələrə peşəkarlıq və səriştəliliyin ilk elementlərinin yaranmasında əsaslı rol oynayır. Ali məktəbdə bu istiqamətdə formalaşmış olan bilik, bacarıq və vərdişlər pedaqoji fəaliyyətdə peşəkarlıq və səriştəliliyin özünü göstərməsi ilə müşayiət olunur. Buna görə də gələcək müəllimlərdə peşəkarlıq və səriştəliliyin yüksək səviyyədə olmasına nail olmaq üçün bir sıra problemlərə xüsusi diqqət göstərilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə müəllim hazırlığı prosesində bir-biri ilə bağlı üç mühüm məsələyə xüsusi önəm verilməsini zəruri hesab etmək olar:

1) tələbələrin müəllim peşəsinə psixoloji-pedaqoji hazırlığının yüksəldilməsi;

2) yeni təhsil texnologiyalarından istifadəyə üstünlük verilməsi;

3) pedaqoji təcrübənin intensivləşdirilməsi və məzmununun dərinləşdirilməsi.

Pedaqoji prosesin məzmununda tələbələrin müəllim peşəsinə psixoloji cəhətdən hazırlanmaları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Peşə motivlərinin formalaşdırılması bu prosesdə ilk yerlərdən birini tutur.

Motiv (latınca “movere” – hərəkət etdirmək, itələmə deməkdir) dedikdə, tələbatların təmin olunması ilə əlaqədar olaraq insanı fəaliyyətə təhrik edən amillər nəzərdə tutulur.

Öyrənmə motivlərinin sırasında idraki maraq və tələbatların xüsusi yer tutduğu intellektual-təhrikedici motivlər tələbələrdə müəllim sənətinə, pedaqoji peşənin sirlərinə dərinlən yiyələnmə tələbatlarını daha da gücləndirir.

Psixoloji-pedaqoji ədəbiyyatlarda təlim motivlərinin *idrak motivləri* və *sosial* motivlər olmaqla iki yerə ayrıldığı qeyd edilir:

– tələbələrin fəallığı onların öyrəndikləri ayrı-ayrı fənlərin tədrisi prosesində öyrənilən obyektlərə yönəlsə, bu, *idrak motivləridir*. Bunlar da geniş idrak motivləri, tədris-idrak motivləri və özünütəhsil motivləri növlərinə bölünürlər;

– təlim prosesində tələbələrin fəallığı başqa adamlara münasibət sahəsinə yönəldikdə bu zaman *sosial motivlər* yaranmış olur. Sosial motivlər də üç növə bölünür: geniş sosial motivlər; dar sosial motivlər və sosial əməkdaşlıq motivləri.

Tələbələrdə pedaqoji peşə səriştəliliyinin formalaşmasında idrak və sosial motivlərin elə bir kombinasiyası yaranır ki, bunlar gələcək müəllimlər üçün zəruri olan bir sıra peşəkarlıq vərdişlərinin yaranmasına səbəb olur. Buna görə də pedaqoji təhsil prosesində elə motivlərin formalaşdırılmasına nail olmaq lazım gəlir ki, onlar tələbələrin fəallığını təmin edə bilsin, öyrənilən hər bir fənn tələbə üçün şəxsi məna kəsb etsin və yaranmış motivlərin dərk olunma səviyyəsi yüksək olsun.

Peşəkarlıq və səriştəlilik keyfiyyətlərinin daxili motivlər hesabına yaranması tələbələrin gələcək peşə fəaliyyətində xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən başlıca məsələlərdən biri tələbələrdə peşəkarlıq və səriştəlilik motivlərinin formalaşdırılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bu prosesin iki mərhələdən və bir sıra metod və priyomlardan istifadə edilməklə aparılması əlverişlidir.

Birinci mərhələ tələbələrin təlim-idrak motivlərinin öyrənilməsindən ibarətdir. Motivlərin öyrənilməsi onun formalaşdırılması ilə qırılmaz surətdə bağlı olduğundan buna xüsusi əhəmiyyət verilməlidir. Bunun üçün aşağıdakı məsələlərin həyata keçirilməsi zəruridir:

- öyrənmə-idrak fəaliyyətinin məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- motivlərin əsas səbəblərinin öyrənilməsi;
- motivlərin dinamikasının, dinamik inkişafının öyrənilməsi.

İkinci mərhələ motivlərin formalaşması ilə bağlıdır. Tələbələrdə motivlərin formalaşması üçün bir sıra rəngarəng metod və vasitələrdən istifadə etmək olduqca vacibdir. Həmçinin xüsusi treninqlərin aparılması da olduqca əlverişlidir.

Tələbələrdə peşə səriştəliliyi və peşəkarlığın ilk elementlərinin

formalaşdırılmasında özünütəhrik, özünəinam motivlərinin yaranmasına və tərbiyə edilməsinə də xüsusi önəm verilməlidir. Bunun üçün tələbələrə aşağıdakı məzmununda bir sıra işlərin aparılması zəruridir:

- müəllim peşəsinin zəruriliyinə, müqəddəsliyinə və ən şərəfli peşə olmasına inamın formalaşdırılması;
- özünəinam hisslərinin möhkəmləndirilməsi və inamsızlığa sövq edən söz və hərəkətlərə yol verilməməsi;
- daxili aləminə nüfuz edə bilməklə tələbələrdə yüksək nailiyyətlər qazana biləcəklərinə inam yaratmaq;
- müəllimlik peşəsinin sirlərinə yiyələnməyə stimullar yaratmaq və s.

Tələbələrdə peşəkarlıq və səriştəlilik motivlərinin formalaşması pedaqoji fəaliyyət üçün təsirsiz qalmır. Bu təsir özünü həm tələbəlik illərində, həm də ondan sonrakı dövrlərdə bu və ya digər dərəcədə göstərə bilir. Tələbəlik illərində bu özünü aşağıdakı şəkildə göstərir:

1. Pedaqoji peşənin sirlərinə daha dərindən yiyələnməyə və bu istiqamətdə əsaslı bilik, bacarıq və vərdislər qazanmağa təhrikədi təsir göstərir.

2. Müəllim üçün zəruri olan bir sıra peşə keyfiyyətlərinin tərbiyə olunmasına, müəllim peşəsinə dərin və davamlı maraq oyadılmasına zəmin yaradır.

3. Müasir dövrün artan tələblərinə cavab verən peşəkar və səriştəli müəllimlərə ehtiyac olması təsəvvürü və pedaqoji peşənin sosial dəyərini dərk etmək qabiliyyətləri formalaşdırır.

4. Müəllim peşəsinə adaptasiyaedici təsir göstərməklə gələcək müəllimlərin bu peşəyə və seçdikləri ixtisasa dərindən bələdləşməsinə və bağlanmasına təsir göstərir.

5. Müəllim peşəsinin nüfuzunu qorumaq, onun şərəfli adına layiq olmaq təşəbbüsü formalaşdırır, özünü müəllim kimi görmək arzusunun reallaşmasına stimullar yaradır və s.

Aydın məsələdir ki, müəllim üçün zəruri olan və ola biləcək səriştəlilik keyfiyyətlərinin hamısının müəllim hazırlığı prosesində, tələbəlik illərində yaradılması imkan xaricindədir. Bu, əsasən müəllimin peşə fəaliyyəti ilə paralel gedən bir prosesdir. Lakin tələbələrə bu istiqamətdə işlərin aparılması gələcək fəaliyyət üçün elə bir baza, elə bir əsasdır ki, onu heç nə ilə əvəz etmək olmur. Bu baxımdan müasir dövrdə tələbələrin peşə hazırlığı prosesində müəllimin peşə səriştəliliyi üzrə müəyyən işlərin aparılmasına ciddi ehtiyac vardır. Gələcək müəllimlərin ixtisas hazırlığı ilə yanaşı, onlarda bir sıra səriştəlilik və peşəkarlıq keyfiyyətlərin yaradılması önə çəkilməlidir. Belə keyfiyyətlərin məhz tələbəlik dövründə yaradılması gələcək müəllimlərdə müəllim peşəsinə marağın daha da gücləndirilməsində və gələcəkdə yeni-yeni kompetensiyaların yaranmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bunun üçün pedaqoji təhsil

müəssisələrində aşağıdakı bir sıra işlərin aparılması zəruridir:

- pedaqoji peşəyönümünün gücləndirilməsi, tələbələrdə müəllimlik peşəsinə maraq və meylin formalaşdırılması;
- tələbələrlə sistemli iş aparmaqla müəllim üçün zəruri olan bir sıra pedaqoji qabiliyyətlərin [4, s.42; 8, s.294-299 və s.] formalaşdırılması;
- pedaqoji təcrübənin, seminar və laborator məşğələlərin məzmununu dərinləşdirməklə tələbələrin praktik peşə bacarıqlarının artırılması;
- tədris planına peşə bacarıqları və səriştəliliyi formalaşdırma biləcək yeni ixtisas kurslarının daxil edilməsi;
- tələbələrdə peşəkarlıq və səriştəlilik motivlərinin gücləndirilməsinə təsir edəcək auditoriyadankənar tədbirlərdən istifadə edilməsi və s.

Tələbələrdə peşəkarlıq və səriştəliliyin aşılmasında əsas yerlərdən birini də yeni təhsil texnologiyalarından səmərəli istifadə edilməsi tutur.

Əliddən artıq yeni pedaqoji texnologiyaların mövcud olduğu indiki dövrdə müasir müəllim orta və ali məktəbdə işləməsindən asılı olmayaraq bunlardan əlverişli olan və tətbiqi zərurətə çevrilən bir çoxlarını öz gündəlik fəaliyyətinə gətirməyi bacarmalıdır. Başlıca yeri şagirdlər tərəfindən yeni materialın öyrənilməsi, möhkəmləndirilməsi, onlara nəzarət və qiymətləndirmə məsələləri təşkil edən ənənəvi təlim texnologiyalarından fərqli olaraq, bu texnologiyalar aşılana biliklə idrak prosesi arasında düzgün münasibətlərin formalaşmasına əlverişli dərəcədə təsir edir. Bütün bu texnologiyalarda başlıca məqsəd təhsilənləri subyektə çevirməklə onların idrakını inkişaf etdirmək və pedaqoji prosesin fəal iştirakçısı etməkdir.

Aşağıdakı bir sıra təhsil texnologiyalarını göstərmək olar ki, bunlar bilavasitə həm də tələbələrdə peşəkarlıq və səriştəliliyin inkişafına əlverişli dərəcədə yol açmaq imkanlarına malikdir.

1. İnkişafetdirici təlim texnologiyaları. Bu texnologiyada əsas yeri təlimin gücüçatan çətinlik səviyyəsində qurulması təşkil edir. L.S.Vıqotski, L.V.Zankov, D.B.Elkonin, V.V.Davidov, N.M.Kazımov, B.A.Əhmədov, Ə.Ə.Əlizadə və b. psixoloq və pedaqoqlar təlimin şagirdlərin gücüçatan çətinlik səviyyəsində qurulması və inkişafı öz ardınca aparması ideyasını irəli sürmüş və bu texnologiyanın tətbiqini uşaqların əqli inkişafında, onların təfəkkürünün formalaşmasında əsas rol oynadığını qeyd etmişlər.

Təlim və əqli inkişaf qarşılıqlı əlaqədə olan vahid prosesdir. Lakin fərqli nəzəriyyələr də az deyildir. İsveçrə psixoloqu J.Piaje və digər bir sıra psixoloqlar təlimlə inkişafın əlaqəli şəkildə deyil, bir-birindən ayrılıqda inkişaf etdiyini, yaxud inkişafın təlimdən öndə getməsinə qeyd edirlər.

Alman psixoloqu V.Ştern belə bir müddəanı əsas tuturdu ki, təlim inkişafın arxasınca gedir və ona uyğunlaşır.

Görkəmli İsveçrə psixoloqu J.Piaje də təlim və inkişaf məsələsində Şternə uyğun mövqedən çıxış etmişdir. O, belə hesab edirdi ki, uşağın psixi inkişafı

özünün daxili qanunlarına malikdir və bu, bir sıra mərhələlərdən keçir. Onun fikrincə, təlim inkişafa heç bir əsaslı təsir göstərə bilməz. Ona görə də təlim inkişafa uyğunlaşdırılmalı, onun tənzim edilməsi üçün inkişafın səviyyəsi əsas götürülməlidir.

Görkəmli Amerika psixoloqu C.Bruner isə inkişafda təlimin rolunu həddən artıq şişirtmişdir. Onun fikrincə, uşağın malik olduğu yaş üçün optimal olan təlim metodları tapılırsa, hər bir uşaq yaxşı təlim edilərsə uşaq inkişafın istənilən mərhələsində istənilən təlim materialını tamamilə mənimsəyə bilər.

Bu fikrin əksinə olaraq, görkəmli rus psixoloqu L.S.Vıqotski təlim və tərbiyənin uşağın psixi inkişafında həlledici rol oynadığını sübut etmişdir. L.S.Vıqotski inkişafın təlimdən əvvəl deyil, təlimin inkişafdan öndə getməsinə və inkişafı öz arxasınca aparmasını inkişafın əsası hesab etmişdir.

İrəli sürülən bu fikirlər onu göstərir ki, təlim və psixi inkişafın qarşılıqlı əlaqəsinin düzgün müəyyənləşdirilməsi ilk növbədə, təlimin struktur komponentlərini dəqiq müəyyənləşdirməyi tələb edir. Bu məsələ L.S.Vıqotski tərəfindən mükəmməl işlənmişdir.

2. Proqramlaşdırılmış təlim texnologiyaları. Bu texnologiyanın əsas formasını tədris materialının kiçik, yüngül qavranılan hissələrə bölünməsi təşkil edir. Burada hər hissənin mənimsənilməsi üçün müəyyən hərəkətlərin yerinə yetirilməsi ardıcılığına dair göstərişlər sisteminin daxil edilməsi, hər hissənin mənimsənilməsinin yoxlanılması və nəticələrin qeydə alınması əsas yer tutur. Rus pedaqoqlarından P.Y.Qalpern, A.M.Matyuşkin, N.F.Talızina və b. proqramlaşdırılmış dərslik, EHM kimi xüsusi vasitələrin köməyi ilə əvvəlcədən işlənmiş proqram üzrə müstəqil fərdi təlimi əsaslandırmış və bu texnologiyaların köməyi ilə təlim prosesinin daha intensiv və məzmunlu olmasını əsaslandırmağa çalışmışlar.

3. Problemlə təlim texnologiyası. Bu texnologiyada başlıca məqsəd müəllimin rəhbərliyi altında şagirdlərin müstəqil axtarış fəaliyyətinin təşkilidir. Problem qoyulur, şagirdlər həmin problemin axtarışına çıxırlar. Müstəqil yolla və ya müəllimin köməyi ilə problemi həll edirlər. Pedaqoqlardan T.V.Kudryavtsev, A.M.Matyuşkin, M.İ.Mahmutov, V.Okon, M.M.Mehdizadə, B.A.Əhmədov, Ə.Ş.Həşimov və b. dərstdə müəllimin rəhbərliyi altında şagirdlərin müstəqil axtarış fəaliyyətinin təşkilini yüksək qiymətləndirmiş, bu texnologiyalardan istifadə edilməsini şagirdlərin hazır materiallarla yüklənməsi deyil, məsələnin həllini onların özlərinin axtarış tapmalarında mühüm vasitə hesab etmişlər.

4. Humanist təlim texnologiyaları. Müasir təhsil texnologiyaları içərisində mühüm yer tutan humanist təhsil texnologiyaları “Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nda qeyd olunduğu kimi, milli və ümumbəşəri dəyərlərin, şəxsiyyətin azad inkişafının, insan hüquqları və azadlıqlarının, sağlamlığın və təhlükəsizliyin, ətraf mühitə və insanlara qayğı və

hörmətin, tolerantlıq və dözümlülüğün prioritet kimi qəbul olunması” [1, s.10] kimi humanist dəyərlərin həyata keçirilməsinə, reallaşmasına doğru istiqamətlənir. Bu texnologiya ali təhsili başa vurduqdan sonra aldığı ixtisasdan, işlədiyi sahədən, tutduğu vəzifədən asılı olmayaraq hər bir mütəxəssisdə zəruri olan milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılmasını təmin edir. Buna görə də ali məktəblərdə humanist təhsil texnologiyalarının tətbiq edilməsi təkcə təhsilalanlarda deyil, eyni zamanda təhsilverənlərdə də humanist dünyagörüşün, humanizm keyfiyyətlərinin möhkəmlənməsində və humanist təfəkkürün formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təhsilin humanist texnologiyası tədris fəaliyyətində müəllimlərlə şagirdlərin, pedaqoqlarla tələbələrin bir-birindən kənarlaşma hallarının qarşısını almağa kömək edir. Belə texnologiya məhz şəxsiyyətə tərəf dönüşü, ona hörmət və inamı, ləyaqətli münasibəti, onun şəxsi məqsədlərinin, tələblərinin və maraqlarının qəbul edilməsini nəzərdə tutur. Bu, həm də şagirdlərin bacarıqlarının inkişafı və müəllimin öz gündəlik həyatındakı tələblərinin hərtərəfli təmin olunması meyli ilə bağlıdır.

Y.A.Komenski, İ.H.Pestalossi, K.D.Uşinski, Y.Korçak, V.A.Suxomlinski, müasir dövrdə Ş.A.Amonaşvili və digər pedaqoqlar tərəfindən nəzəri və praktik cəhətdən əsaslandırılan və humanist pedaqogikanın prinsiplərindən qidalanan bu texnologiya təhsilverənlərin təhsilalanlara insani münasibətlərini özündə cəmləşdirir. Uşaq şəxsiyyətinə hörmət, onları şəxsiyyət kimi qəbul etmək, müəllim-şagird münasibətlərində ədalətli, obyektiv mövqe tutmaq, hər bir şagirdə yüksək qayğı, hörmət və məhəbbət göstərmək və s. kimi keyfiyyətlər humanist təlim texnologiyasını xarakterizə edən cəhətlər kimi özünü göstərir.

5. Şəxsiyyətəyönümlü təlim texnologiyaları. Bu texnologiya təlim prosesinin məhz şagird(tələbə)yönümlü təşkil edilməsini, təhsilin məzmununun şagird (tələbə) şəxsiyyətinin formalaşdırılmasına istiqamətləndirilməsini, yəni, şagirdlərə (tələbələrə) təkcə dərsin məzmununu mənimsətməklə kifayətlənməməsini, onlarda bir sıra mənəvi keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına nail olunmasını nəzərdə tutur.

6. İnteraktiv (fəal) təlim texnologiyaları. Bu texnologiyaların əsas mahiyyəti tələbələrin daxili, potensial imkanlarının hesabına fəallıqlarına nail olmaqdır. Ənənəvi təhsil texnologiyalarından fərqli və bir növ ona alternativ olan bu texnologiya təhsilalanların fəallaşmasına yönəldilən təlimə üstünlük verir. Burada interaktiv metodların köməyiylə tələbələr elə situasiyalarla, problemlərlə qarşılaşdırılırlar ki, burada ali məktəb müəllimi fasilitator – bələdçi rolunda çıxış edir. Problemin həlli tələbələrin fəallaşdırılması və bilavasitə fəallığı zəminində baş verir. Əgər ənənəvi təhsil texnologiyaları zamanı tələbələrin yaddaşı öndə olurdusa, interaktiv təhsil zamanı təfəkkür önə keçir və təhsilalanlar daha çox fəal fəaliyyətlə məşğul olurlar. Tələbələr təhsil prosesində qarşıya qoyulan problemin həllində axtarışa qoşulur, müəllimlə,

mühazirəçi və ya seminar müəllimi ilə birlikdə pedaqoji prosesin fəal subyektinə çevrilirlər.

İnteraktiv təhsil texnologiyaları qrup kimi bir sıra texnologiyalardan ibarətdir. “Bu qrupa oyun, proyekt texnologiyası, ”ustad dərsi” texnologiyası, refleksiv texnologiya, özünüdərk texnologiyası, özünüdərkmetmə texnologiyası və s. daxildir” [9, s.40].

Araşdırmalar göstərir ki, bəzi pedaqoji ədəbiyyatlarda interaktiv texnologiyalara fəal təlim metodları adı ilə bir sıra texnologiyalar, məsələn, beyin həmləsi, dəyirmi masa, seminar-dialoq, diskussiya, debat və digərləri aid edilir. Lakin bunlar gah texnikalar, gah metodlar, gah da texnologiyalar adlandırılır. Məsələn, interaktiv təlim metodlarına aid bir sıra layihələrin və vəsaitin müəllifi olan Z.Veyisova “Fəal təlim metodlarına giriş kursu” adlı təlimçilər üçün metodik vəsaitdə [5] bunları texnikalar, 2007-ci ildə çap etdirdiyi “Fəal /interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait”də isə bunları metodlar kimi təqdim edir [6]. Əslində bunun başlıca səbəbi metodla texnologiyanın müəyyən qədər bir-birinə yaxın anlama malik olmasıdır. Həqiqətdə isə bunların müasir təhsil texnologiyaları kimi qəbul edilməsi daha düzgün hesab edilməlidir. Çünki burada əsas yenilik, interaktivlik texnologiyalarla bağlı olan əməliyyatların hesabına baş verir ki, bu da metodlardan daha çox texnologiyalarla bağlıdır.

7. Kommunikativ təlim texnologiyaları. Bu texnologiya təhsil prosesinin iştirakçılarının – təhsilverənlə təhsilənlərin, həmçinin təhsilənlərin bir-birilə qarşılıqlı münasibətlərinin təkmilləşdirilməsi nöqtəyindən mühüm əhəmiyyət daşıyır. Burada istər cütlərlə iş, istər qrup işi, istərsə də kollektiv məşğələlər elə təşkil edilir ki, bu zaman iştirakçılar bir-biri ilə yaxından əlaqədə olur, onların arasında səmimi ünsiyyət, əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət prosesi baş verir. Bu isə öz növbəsində şəxsiyyətin sosiallaşmasına, əməkdaşlığın və qarşılıqlı münasibətlərin möhkəmlənməsinə imkan və şərait yaradır. Kommunikativ təhsil texnologiyası hər bir şagirdin fərdi potensial imkanlarının inkişafına əngəl yaratmır. Əksinə, bu texnologiya fərdi imkanların genişlənməsinə şərait yaradan bir texnologiya kimi də diqqəti cəlb edir.

Ənənəvi təlim texnologiyalarından fərqli olaraq kommunikativ təhsil texnologiyaları geniş təsir imkanlarına malikdir. Bu texnologiya:

– müəllim-tələbə, tələbə-tələbə münasibətlərinin formalaşmasına elə güclü təsir edir ki, bunu ənənəvi təlim texnologiyalarında görmək yalnız ayırı-ayrı novator müəllimlərin şəxsi təcrübəsində mümkün olardı;

– tədris prosesinin məhsuldarlığına, tələbələrin peşə və ixtisas motivlərinin formalaşmasına, seçdikləri peşə və ixtisas üzrə daha dərin biliklərə can atmalarına geniş stimullar yaradır;

– tələbələrin azadfikirliliyinə, sərbəst düşüncə tərzinə yiyələnmələrinə

müsbət təsir göstərir;

– tədrisdə işgüzar münasibətin formalaşmasına səbəb olur və öyrənmə motivlərinin inkişafına şərait yaradır;

– hər bir tələbənin fərdi imkanlarını, bacarıq və qabiliyyətlərini reallaşdırma bilmək imkanlarını genişləndirir;

– pedaqoji prosesdə müəllimlərin məsuliyyətini daha da artırır və s.

8. İnformasiya təlim texnologiyaları. Bu texnologiyalar bilavasitə İKT-nin təhsil prosesinə gətirilməsi ilə bağlı bir prosesdir. İKT, xüsusən internet artıq bu gün həyat və məişətimizin bir hissəsinə çevrildiyi kimi, təhsilimizi də onsuz təsəvvür etmək mümkün deyildir. Son illər kompüterlərin təlimə gətirilməsi aparılan təlim prosesinin səmərəsinə müəyyən qədər müsbət təsir göstərdiyindən müasir dövrdə bu texnologiyanın üstün bir texnologiya kimi tətbiqi daha da genişlənir. 2004-cü ildə qəbul edilən “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminat Proqramı (2005-2007-ci illər)” ilə əlaqədar olaraq görülmüş bir sıra işlər təhsil praktikasında mühüm dəyişikliklərin əsasını qoymuşdur.

10. Distant təlim texnologiyaları. Bu texnologiyaların mahiyyəti tədris müəssisələrinə getmədən müasir telekommunikasiya sistemləri, elektron poçt, televiziya və internetin köməyi ilə təhsil xidmətlərindən istifadədən ibarətdir.

11. Müəllif texnologiyaları. Müəllim yaradıcılığına əsaslanan bu texnologiya özünün məqsədinə görə digər texnologiyalar kimi, yeni, daha yüksək nəticə əldə etmək, keyfiyyətli və səmərəli təhsilə nail olmaq xarakteri daşısa da, formasına görə fərqlənir. Burada standart forma və metodlardan istifadə olunmur. İşin gedişi, tətbiq olunan forma, metod və vasitələr ondan istifadə edən müəllifə məxsus olur.

Müəllimin pedaqoji peşə mədəniyyətinin formalaşması təkcə bu texnologiyalardan istifadə ilə məhdudlaşmır. Peşənin sirlərinə dərinlən bələdləşdikcə peşə mədəniyyəti də müəyyən səviyyədə genişlənir, dərinləşərək peşə sahibinin peşəkarlığının artmasına öz müsbət təsirini göstərir. Bunların içərisində isə peşə fəaliyyəti prosesində qazanılmış bilik, bacarıq və vərdişlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir təhsil texnologiyalarının tətbiqi ali məktəblərdə bununla bağlı üç mühüm istiqaməti əhatə edir:

1) tələbələrin yiyələndikləri bilik, bacarıq və vərdişlər bu texnologiyaların köməyi ilə daha məzmunlu, daha dərin və daha möhkəm mənimsənilir;

2) tələbələr yeni təhsil texnologiyalarının tətbiqi yollarını, onların təlimdəki rol və funksiyalarını öyrənirlər;

3) yeni təhsil texnologiyaları tələbələrdə müəllimlik peşəsinə maraq və meylin daha da dərinləşməsinə səbəb olur və ona dərinlən yiyələnmək üçün yeni stimullar yaradır.

Pedaqoji texnologiyalar peşəkarlıq və səriştəliliklə qarşılıqlı əlaqədə və təsir sferasında olan proseslər kimi də diqqəti cəlb edir. Ona yiyələnmək və tədris prosesində onlardan yaradıcı şəkildə istifadə edə bilmək özü də peşəkarlıq və səriştəlilik tələb edir. Buna görə də pedaqoji texnologiyalar tələbələrdə peşə səriştəliliyinin formalaşmasının kompleks təsir sistemini yaradır ki, bu da nəticədə gələcək müəllimlər üçün vacib olan bir sıra keyfiyyətlərin və bacarıqların yaranmasına mühüm təsir göstərir.

Gələcək müəllimlərdə peşəkarlıq və səriştəliliyin tərbiyə edilməsində ilk təcrübə məktəbi kimi **pedaqoji təcrübə** xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Pedaqoji təcrübə təlim, tərbiyə, təhsil və onların idarə edilməsi proseslərinin qovşağında olan və bilavasitə onlardan ibarət bir proses olduğundan təlimin, tərbiyənin, o cümlədən təhsilin və idarəetmənin bütün funksiyalarını özündə əks etdirir. Bu funksiyaların reallaşdırılması gələcək müəllimlərdə səriştəliliyin və peşəkarlığın formalaşdırılmasında da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bunlar tələbələrlə aparılan pedaqoji təcrübənin həm mahiyyətinin aydın dərk edilməsi, həm də onun məzmununun açılmasında istiqamətləndirici və aşkarlayıcı amillər kimi özünü göstərərək bütöv bir sistem təşkil edir.

Pedaqoji təcrübənin bir sıra elmi-metodik ədəbiyyatda göstərilən üç mühüm funksiyasını – təhsilləndirici, tərbiyəedici və inkişafetdirici funksiyalarını nəzərdən keçirək:

1. Pedaqoji təcrübənin təhsilləndirici funksiyası. Bu funksiya özünü iki qarşılıqlı səviyyədə göstərir: 1) tələbələr öyrədən, təhsilverən vəzifəsini yerinə yetirməklə təhsilalanları (şagirdləri) öyrədirlər; 2) təhsilverənlər (tələbələr) öyrətməklə yanaşı, özləri də öyrənirlər. Tələbələr təkcə öyrədən deyil, həm də öyrənən kimi fəaliyyət göstərirlər.

Təcrübə göstərir ki, tələbələr nəzəri biliklərə nə qədər malik olsalar da, burada daha çox öyrənməklə məşğul olurlar. Buna tələbələrin ehtiyacı da çoxdur. Onların ali məktəb auditoriyalarında pedaqogikaya, ixtisas metodikasına, psixologiyaya, həmçinin ixtisasa dair aldıkları biliklər burada tədris prosesini aparmağa kifayət etmir, eyni zamanda onlarda praktik bacarıqlar, səriştəlilik aşağı səviyyədə olur. Bu da tələbələrin əksəriyyətinin vaxtının çox hissəsinin yeni metodikanı, təlim metodlarını öyrənməyə, pedaqoji və metodik biliklərini artırmağa deyil, əvvəl öyrəndikləri ixtisas biliklərini təkrarən, daha dərindən öyrənməyə sərf olunmasına səbəb olur. Bu cəhətdən də pedaqoji təcrübənin təhsilləndirici, yəni öyrədici funksiyası daha çox tələbələrin əvvəlki illərdə aldıkları nəzəri biliklərin dərinləşdirilməsinə və zənginləşdirilməsinə xidmət edir.

2. Pedaqoji təcrübənin tərbiyəedici funksiyası. Pedaqoji təcrübənin mahiyyət və məzmunu onun həm də tərbiyəedici funksiyaya malik olduğunu və belə bir vəzifə daşdığını göstərir. Tələbələrin məktəbə müəllim kimi daxil

olması, onlardan nələrinə tələb olunduğunu dərk etməsi pedaqoji təcrübənin tərbiyəvi təsir gücünün daha da artmasına səbəb olur. Onların özlərini müəllim kimi hiss etməsi, öz hərəkət və davranışına, nitqinə, geyiminə diqqət göstərməsi, özündə müəllim üçün lazım olan bir sıra zəruri keyfiyyətlərin tərbiyə etməsinə səy göstərməsi, özünə başqalarının gözü ilə baxması kimi keyfiyyətlərin yaranması onlarda müəllim şəxsiyyətinə xas olan keyfiyyətləri daha da dərinləşdirir, onları özlərinə və yoldaşlarına qarşı daha həssas və tələbkar olmağa sövq edir.

Məktəbə təcrübəçi kimi gələn tələbə artıq özünün müəllim olduğunu dərk edir və özünü müəllim kimi aparmağa başlayır. Dünənə qədər özünü yalnız tələbə kimi hiss edən, hərəkət və davranışında bəzən “müstəqil” olan gənc artıq ona bir müəllim kimi yanaşdığını görür, özündə müəllim üçün zəruri olan keyfiyyətləri nümayiş etdirməyə, hərəkət və davranışında müəyyən həddi gözləməyə çalışır. Tələbənin özünün şəxsi keyfiyyətlərini nəzarətə alması, tapşırılan iş məsuliyyətli münasibət göstərməsi, şagirdlərlə canlı ünsiyyətdə olması, onlara kömək etməsi, sinfin və məktəbin dərsdankənar tədbirlərində iştirak etməsi və s. onlarda müəllim üçün vacib olan bir sıra şəxsi keyfiyyətlərin formalaşmasına səbəb olur.

3. Pedaqoji təcrübənin inkişafetdirici funksiyası. Pedaqoji təcrübə tələbələrin elmi-nəzəri, psixoloji-pedaqoji və idrak qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi baxımından da mühüm əhəmiyyətə malikdir. Təcrübə müddətində tələbələr hər gün məktəbə gəlir, şagirdlərlə görüşür, onların müxtəlif sualları ilə qarşılaşır və onları cavablandırmağa olurlar. Bu da onlarda öz üzərində çalışmaq, bilik və bacarıqlarını artırmaq məsuliyyətini daha da gücləndirir. Tələbələr artıq dərk edirlər ki, yaxşı müəllim kimi yüksək nüfuza və hörmətə malik olmağın ilkin və əsas şərti müəllimin öz ixtisas fənnini dərinlən, hərtərəfli bilməsi və onu yaxşı öyrətmək bacarığına malik olmasıdır.

Təcrübə təsdiq edir ki, şagirdlər fənnini dərinlən bilməyən, ixtisasının incəliklərindən xəbərsiz olan müəllimlərə heç də yaxşı münasibət bəsləmir. Belə müəllimlərin öz həmkarları arasında olduğu kimi, şagirdlər arasında da nüfuzu yüksək olmur. Bu isə uşaqlarda müəllimə, müəllimliyə inamı azaldır və onların pedaqoji sahədə peşə, ixtisas seçiminə də mənfi təsir göstərir.

Təcrübəçi tələbələrin öz üzərlərində işləmələri, bilik və bacarıqlarını artırmaq üçün çalışmaları təcrübə müddətində onların təkcə biliklərini sınaqdan keçirməyə deyil, həmçinin bəzi peşəkarlıq və səriştəlilik bacarıqlarının da qazanılmasına səbəb olur. Onların məktəbdə qabaqcıl müəllimlərin dərslərində iştirak etmələri, onların fəaliyyətini müşahidə etmələri, həmçinin, metodistlərin, pedaqoq və psixoloqların verdikləri məsləhətlər onların müəllim üçün zəruri peşə keyfiyyətləri, peşəkarlıq və səriştəlilik haqqında təsəvvürlərini genişləndirir, dərinləşdirir və təkmilləşdirir. Pedaqoji prosesin iştirakçısı olmaq, məşğələlər aparmaq, şagirdlərlə işləmək bu təsəvvürlərin reallığa çevrilməsinə

əlverişli şərait yaradır və mövcud imkanları genişləndirir. Məktəbdə yiyələndikləri əlavə biliklər onların dünyagörüşünü, gələcək müəllim kimi ümumi səviyyələrini artırmaqla onların bir şəxsiyyət kimi də inkişaflarına səbəb olur.

Məlum olduğu kimi, inkişaf o zaman mümkündür ki, qarşıda duran və həlli vacib olan problemlə onu həll etmək üçün zəruri olan imkanlar arasındakı ziddiyyət aradan qaldırılmış olsun. Yəni potensial imkanlar artırılaraq həmin problemi həll edə biləcək səviyyəyə çatdırılsın. Tələbələr təcrübə zamanı təlim prosesində və dərslərdə tədbirlərdə demək olar ki, hər vaxt belə problemlərlə qarşılaşırlar. Onlar bu problemləri həll etməyə, onların həllinə nail olmağa çalışırlar. Bu işə pedaqoji axtarış yollarında olan gələcək müəllimləri yeni biliklərə yiyələnməyə, yaranmış vəziyyətlərdən çıxış yolu axtarmağa sövq edir ki, bunun da nəticəsində müəyyən inkişaf prosesləri baş verir.

Geniş təfəkkür, diqqətlilik, hafizə, görmə, eşitmə duyğusu və yaddaşın möhkəmliyi, pedaqoji situasiyaların həllində səbirlilik, dözümlülük, soyuqqanlılıq, təmkinlilik nümayiş etdirmək, peşə borcu və məsuliyyətini dərk etmək, əxlaqi saflığa, ümumi və peşə mədəniyyətinə malik olmaq, uşaqlara, peşəsinə sevgi və s. kimi psixoloji-pedaqoji keyfiyyətlər müəllimlik peşəsi ilə birbaşa bağlı olduğundan pedaqoji təcrübə dövründə onların inkişaf etdirilməsi diqqətdən yayınmamalıdır. Pedaqoji təcrübə rəhbərləri buna diqqətlə yanaşmalı, tələbələrlə bu istiqamətdə müəyyən tapşırıqları yerinə yetirməlidirlər.

Təcrübə göstərir ki, müəllimin, o cümlədən təcrübəçi tələbənin yalnız öz fənnini və ixtisasını yaxşı bilməsi azdır. Elmlərin inteqrasiyası, tədris fənlərinin yaxınlığı, şagirdlərin hər şeyi bilməyə can atması, bəzən də təcrübəçi tələbələrini yoxlamaq, sınamaq istəmələri və ya maraq göstərdikləri bir sahə haqqında daha ətraflı məlumat almağa maraq göstərmələri onların müəllimlərə dərslərdən, fəndən əlavə suallarla müraciət etmələrinə səbəb olur. Təcrübəçi tələbələrin və gənc müəllimlərin qarşılaşdıqları belə situasiyalarda bəzən səriştəsizlik etmələri və düzgün qərar verə bilməmələri müəllim-şagird münasibətlərində neqativ hallara gətirib çıxarır. Buna görə də təcrübəçilər həm də geniş elmi dünyagörüşə malik olmalı, ixtisaslarının əlaqədar olduğu digər elmlərdən də müəyyən məlumatlar əldə etməyə çalışmalıdırlar.

Pedaqoji təcrübə müddətində tələbələr bir daha yəqin edirlər ki, müəllimlik heç də şagirdlər üçün yazılan dərslərdəki mətnləri bilib, onları şagirdlərə çatdırmaqdan ibarət deyildir. Müəllimlik başqa peşələrlə, sənətlərlə müqayisə edilə bilməyəcək dərəcədə mürəkkəb və çətin işdir. Burada şablon, hazır göstəriş və reseptlər yoxdur. Müəllimlik yaradıcılıq tələb edən peşədir. Yaxşı müəllim olmaq üçün çox çalışmaq, öz üzərində çox işləmək, yenilikləri izləmək, yaxşı nə varsa onları götürmək və onlardan faydalanmaq lazımdır.

Pedaqoji təcrübənin məzmunu yuxarıda şərh edilən funksiyaların reallaşması ilə məhdudlaşmır. Pedaqoji təcrübədə nəzəriyyə ilə təcrübənin

əlaqəsi, nəzarət, korreksiyaedicilik, ünsiyyət, pedaqoji əməkdaşlıq və s. proseslər də mövcud olduğundan bunlar onun digər bir sıra funksiyalarının da meydana çıxmasına səbəb olur. Bu funksiyalar həm də sistem yaradan komponentlər kimi pedaqoji təcrübənin qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində mühüm yer tutur. Onların bəzilərini nəzərdən keçirək:

1. Pedaqoji təcrübənin nəzəriyyə ilə təcrübəni əlaqələndirmək funksiyası. Pedaqoji təcrübə praktik müəllim hazırlığında geniş imkanlara malik olduğundan nəzəriyyənin təcrübədə sınaqdan keçirilməsi və mənimsənilən nəzəri biliklərin praktikaya tətbiq edilməsi üçün də əlverişli məqamdır. Nəzərə alsaq ki, buna qədər tələbələr yalnız nəzəri biliklər almışlar və bu gün onlardan səriştəlilik və peşəkarlıq tələb olunur, onda pedaqoji təcrübənin tələbələrin praktik hazırlıqları üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu aydın görmək olar.

Pedaqoji təcrübə tələbələrin aldıkları nəzəri biliklərin təcrübəyə tətbiqinin ilk sınaq meydanıdır. Nəzəri biliklər ilk dəfə məhz pedaqoji təcrübə dövründə təcrübəyə tətbiq olunur və onunla qarşılıqlı şəkildə əlaqələnir. İxtisas fənlərindən, pedaqogikadan, psixologiyadan alınan nəzəri biliklər bilavasitə təcrübəyə tətbiq olunur və nəzəriyyə ilə təcrübənin sintezi baş verir. Bu zaman belə bir hal özünü göstərir ki, tələbələr audiutoriyalarda aldıkları nəzəri bilikləri təcrübəyə tətbiq edərkən biliklərində olan kəsirləri özləri görür, onları aradan qaldırmaq üçün özünütəhsil və özünütəkmilləşdirmə işləri ilə məşğul olurlar ki, bu da onların ixtisas və peşə biliklərinin zənginləşdirilməsinə səbəb olur.

Pedaqoji təcrübənin nəzəriyyə ilə təcrübəni əlaqələndirmək funksiyasının reallaşdırılması təcrübənin aparıldığı qısa müddət ərzində tələbələrdə bir sıra peşə keyfiyyətlərinin praktik şəkildə yaranmasına və inkişafına da səbəb olur. Bunlar müəllimə xas olan, onun peşə fəaliyyətini xarakterizə edən keyfiyyətlər kimi onun şəxsiyyətində mühüm yer tutur. Təşkilatçılıq, kommunikativlik, didaktik, perseptiv və digər bacarıqlar məhz pedaqoji təcrübə zamanı praktik şəkildə özünü göstərir və reallaşa bilir. Beləliklə, pedaqoji təcrübə dövründə tələbələr nəzəriyyə ilə təcrübəni əlaqələndirə bilir, böyüməkdə olan nəslin təhsil və tərbiyə vəzifəsini həll etmək üçün təlim-tərbiyə prosesini tam və vəhdət halında həyata keçirməyə nail olurlar.

2.Pedaqoji təcrübənin nəzarət və korreksiyaedici funksiyası. Pedaqoji təcrübənin nəzarət və korreksiyaedici funksiyası özünü əsasən üç istiqamətdə göstərir:

1) pedaqoji təcrübə rəhbərlərinin, metodist, pedaqoq və psixoloqların tələbələrin fəaliyyəti üzərində nəzarət və korreksiyaedici fəaliyyəti;

2) təcrübəçi tələbənin özünün pedaqoji fəaliyyəti üzərində nəzarət və korreksiyaedici işi;

3) təcrübəçinin şagirdlərin təhsil, tərbiyə və təlim fəaliyyəti üzərində nəzarət və korreksiyaedici fəaliyyəti.

Bunların hər üçü pedaqoji təcrübə müddətində tələbənin gələcək müəllim kimi müəyyən keyfiyyətlərə yiyələnməsinə mühüm təsir göstərir. Burada əsas obyektə, subyektdə təcrübəçi tələbə, onun biliyi, onu sınaqdan keçirmə bacarığı, şagirdlərlə işləyə bilmək qabiliyyəti və səriştəsi olduğundan pedaqoji təcrübənin bu funksiyasına xüsusi diqqət yetirmək lazım gəlir.

Pedaqoji təcrübə dövründə tələbələr təkcə biliklərində olan kəsirləri aradan qaldırmaq, səhvləri düzəltmək üzərində deyil, həm də xarakterlərində, hərəkət və davranışlarında, nitqlərində olan qüsurlar üzərində də korreksiya işləri aparır, onları təshih etməyə çalışırlar. Buna görə də pedaqoji təcrübə həmçinin korreksiyaedici funksiya və xarakterə malik olmaqla müəyyən meyarların, parametrlərin də gözlənilməsini tələb edir.

3. Pedaqoji təcrübənin adaptasiyaedici funksiyası. Pedaqoji təcrübənin adaptasiyaedici funksiyaya malik olması təcrübə dövründə ona xüsusi əhəmiyyət verilməsini tələb edir. Tələbələrin məktəblə ətraflı tanışlığı, məktəbin pedaqoji kollektivi, ayrı-ayrı müəllimlər və şagirdlərlə ünsiyyətdə olmaları, təlim-tərbiyə proseslərinin bilavasitə subyektləri kimi fəaliyyət göstərmələri və s. onların bu peşəyə adaptasiya olunmalarına da müəyyən təsir göstərir. Buna görə də təkcə pedaqoji təcrübəni təşkil edən, aparıcı ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin deyil, həmçinin təcrübənin keçdiyi orta ümumtəhsil məktəblərinin də bu prosesdə rolu və təsiri mühümdür. Məktəbdə sağlam iqlimin olması, müəllimlərin öz işlərinə məsuliyyətli münasibəti, yeniliklərə müsbət yanaşma, şagirdlərlə demokratik davranış tərzi, təcrübəçi tələbələrə qayğı və diqqət göstərilməsi, məktəbin əsl təhsil ocağı və tərbiyə məktəbi kimi fəaliyyəti və s. amillər bu prosesə olduqca müsbət təsir göstərir. Tələbələrin belə bir mühiti olan təhsil ocağında təcrübə keçməsi və təlim-tərbiyə prosesində iştirak etməsi onlarda pedaqoji peşəyə maraq və meyli gücləndirməklə yanaşı, məktəbə, müəllimliyə, seçdiyi ixtisasa bələdləşmə, uyğunlaşma prosesini də gücləndirir.

Pedaqoji təcrübənin adaptasiyaedici funksiyasının təsir dairəsi təkcə bu deyilənlərlə məhdudlaşmır. Bunun əhəmiyyətli cəhətlərindən biri də tələbələrdə müəllim peşəsinə hörmət və məhəbbət hissinin daha da artmasından ibarətdir.

Ali pedaqoji təhsil müəssisələrində pedaqoji təcrübənin düzgün təşkili, aparılması və ona ayrılan vaxtdan səmərəli istifadə edilməsi tələbələrin pedaqoji peşə üzrə peşəkarlıq və səriştəliliyin ilkin elementlərinə yiyələnmələrində, həmçinin gələcək müəllim kimi formalaşmalarında çox mühüm yer tutur. Onlar məhz bu zaman müəllimin hansı vəzifə daşdığını, üzərlərinə necə bir məsuliyyət düşdüyünü əyani surətdə dərk edir və ilk sınaq onlarda bu məsuliyyətin daha da artmasına səbəb olur.

Təəssüflə demək lazımdır ki, gələcəkdə müəllim olacaq tələbələrin nəzəri hazırlığının səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün hazırda tətbiq edilən yoxlama və qiymətləndirmə sistemi onların bu sahədə səriştəliliyinin praktik

səviyyəsini tam mənası ilə üzə çıxarmağa imkan vermir. Buna görə də gələcəkdə elə bir sistemin olmasına zərurət yaranır ki, monitoring və qiymətləndirmə prosesinə elə elementlər daxil edilsin ki, onlar tələbələrin tək cə nəzəri hazırlıqlarını deyil, praktik səriştəlilik səviyyəsini də müəyyənləşdirməyə imkan versin.

ƏDƏBİYYAT

1. *Təhsil Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı, 2010
2. *İlyasov M.İ.* Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. Bakı: Elm və təhsil, 2018
3. *Mehrabov A.O.* Səriştəli müəllim hazırlığının problemləri. Bakı: Elm və təhsil, 2015
4. *Paşayev Ə.X., Rüstəmov F.A.* Pedaqogika. Bakı: Nurlan, 2007
5. *Veysova Z.* Fəal təlim metodlarına giriş kursu: Təlimçilər üçün metodik vəsait. Bakı: Meqa-print, 2004
6. *Veysova Z.* Fəal/interaktiv təlim: Müəllimlər üçün vəsait. Bakı: UNİSEF, 2007
7. *Выготский Л.С.* Собр. Соч., т.2. Москва, 1982
8. *Крутецкий В.Н.* Психология обучения и воспитания школьников. М., 1976
9. *Селевко Г.К.* Современные образовательные технологии. М.: Академия, 1998